



IDRE KYRKA

Idre 11:3; Idre församling; Älvdalens kommun; Dalarnas län



BESKRIVNING OCH HISTORIK

Idre kyrka utgör Dalarnas och stiftets nordligaste sockenkyrka. Området, som fram till 1644 tillhörde Norge, koloniserades väster ifrån. Förbi Idre och längs Västerdalälven löper den uråldriga vägen mellan Siljansbygden och Norge. Idre utgjorde länge en anhalt längs den gamla ”Kopparleden” som sträckte sig mellan Falun och Rösos. Området är en utpräglad fjäll- och skogsbygd med myrmark som även är samekulturens sydligaste utpost. Såväl byn som bygden är dock numera starkt präglade av fjällturismen.

Platsen för den nuvarande kyrkan i Idre, är en mycket gammal gudstjänst- och kyrkplats. Redan under medeltiden samlades befolkningen där, kring ett kors, för att hålla gudstjänst i det fria. Det är inte klarlagt när den första kyrkan uppfördes i Idre, men enligt vissa källor skulle en kyrkobyggnad ha förekommit på platsen redan på 1400- eller 1500-talet. Klart är att en liten spånklädd kyrka beskrivs på platsen år 1624. Trots en rad om- och tillbyggnader ansågs, på 1780-talet, det lilla kapellet vara nedslitet och utdömt. Ett planerat nybygge kunde då inte förverkligas. År 1831 beskrevs kapellet som ”litet, ruttnadt och mossbeväxt” med ytterligare brister. Fattigdom och krig omöjliggjorde dock uppförandet av en ny byggnad. Inte förrän 1842 kunde drömmen om en ny kyrka förverkligas. Den nya kyrkan, som uppfördes efter ritningar från 1835 av arkitekt C. Ståhl, hade ett anspråkslöst yttre. Med sina fyrkantiga fönster liknade den, fränsett det lilla tornet, ett vitmålat bostadshus. Byggnationen blev ett hastverk och snart uppstod problem. Tornet var dåligt och kyrkorummet saknade uppvärmning. Åter aktualiserades ett nytt kyrkobygge, i samband med biskop Billings visitation år 1894.

Arkitekt G. Améen ritade ett förslag som antogs år 1908. Den 20 september år 1914 invigdes en falurödfärgad korskyrka med ett mäktigt centraltorn, vars spira syntes vida omkring. Kyrkan var uppförd på bergslutningen i norr, på en tomt som skänktes av dåvarande kyrkvärden. Glädjen över den nya kyrkan varade bara i elva år, i november 1925 brann byggnaden ned. Efter mycken tvekan beslöt man 1932 att låta uppföra en ny kyrka på den anrika platsen vid Idresjön, där tidigare kyrkor legat. Till arkitekt valdes Knut Nordenskjöld och den 19 november 1933 kunde den nya kyrkan invigas, Idres fjärde kända kyrka i ordningen. Den fick en utformning och stil som påminner om gamla kyrkan, vilken övergivits 1914 men fått stå kvar

tills den revs för att lämna plats åt sin efterföljare. Nuvarande kyrka är tidstypisk och till stor del ett exempel på postklassicismen som dominerade några år tidigare på 1920-talet.

År 1651 föreskrevs att Särna skulle utgöra moderkyrkan och Idre ett kapellag. Först 1916 blev Idre egen församling.

Kyrkomiljön

Nuvarande kyrka är uppförd vid Idresjöns norra strand, nedanför riksvägen som genomkorsar Idre kyrkby. Kyrkobyggnaden är uppförd på en låg udde i anslutning till den s.k. Kyrkviken. Udden har skapats av en bäck som rinner kring kyrkotomten i norr och öster. I söder, mot sjön, har strandområdet karaktär av naturtomt, men strandpartiet längs med kyrkogårdsmuren har en planterad rad av björkar.

I nordväst ligger prästgården med sin stora tomt och mellan kyrkan och denna finns en större plan som brukas som parkeringsplats. Planen är till hälften asfalterad och till hälften täckt med grus.



Kyrkoområdet nås genom en infartsväg, med karaktär av planterad allé, som i nordväst ansluter till riksvägen i byn. Infartsvägen utgör även västra gränsen till prästgårdstomten. Den leder förbi kyrkans västra ingång vidare, i form av enskild väg, till kyrkogårdens tekniska byggnader. En gångväg förenar norra delen av kyrkogården med genomfartsvägen i byn. Kyrkan omringas åt alla håll av kyrkogården och kyrkotomten omgärdas i sydväst och i nordväst av en mur av natursten. Området med kyrka, prästgård och kyrkogård utgör ett avskilt sammanhängande miljö i närheten av byns övriga bebyggelse.

Övrigt

På planen framför kyrkan, i väster, står en minnessten över Gustaf VI Adolfs Eriksgata. Den bär årtalet 1953 och kungens underskrift.

Övriga byggnader

Prästgården ligger i anslutning till kyrkan, nordväst om denna. Prästgårdens stora tomt omsluts numera av en gärdesgård (tillkom efter 1993), den gränsar i öster till kyrkogården. Av gården återstår manbyggnad, drängstuga och ett uthus. Gården används numera som prästbostad och pastorsexpedition.

Manbyggnaden är uppförd omkring 1890. Den har frontespis på framsidan samt en öppen veranda med påbyggd balkong, vilka är av senare datum. Huset av timmer är uppfört i 1 1/2 våning. Det är även på senare tid tillbyggt mot södra gavel med en våning och byggnaden har i övrigt genomgått flera hårda renoveringar; bl.a. 1920, 1958, 1989. I vinkel med manbyggnaden

den står i söder en knuttimrad drängstuga från 1800-talet men ombyggd på 1970-talet och i norr ett uthus.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkogårdsplatsen är äldre än nuvarande kyrka, och kan ha anor som sträcker sig så långt tillbaka som till den första kyrkan som uppfördes på platsen under sen medeltid. I kyrkogårdens nordvästra hörn skall ursprungligen ett kors ha stått, där de första gudstjänsterna förrättades i det fria. Gravplatsen bör ha brukats fram till 1910-talet då en ny kyrka uppfördes på ny plats på bergsslutningen.

Nuvarande kyrkogård utformades på 1930-talet i samband med uppförandet av kyrkan. Den färdigställdes, liksom muren, några år senare. Kyrkogården omgärdas i nord- och sydväst av en mur av natursten vilken till större del utgör stöd åt fyllnadsmassorna som fraktats dit för ändamålet. Mot sydost, i den yngre delen, avtar nivåskillnaden och muren övergår till vall. Kyrkogården har ytterligare nivåskillnader på vissa platser, större oregelbundna gravkvarter med gräsytor som delvis avgränsas av asfalterade alléer, äldre höga träd och busk uppsättning- ar. Två grindförsedda ingångar finns, en i sydväst och en i nord.

I sydöstra delen står två byggnader. Den ena, en knuttimrad och rödfärgade bod, används som förråd och bör härstamma från slutet av 1800-talet. Den andra och större uppfördes 1995 som teknisk byggnad för kyrkogårdens och områdets skötsel.



Kyrkan

Idre kyrka är uppförd som salkyrka med rakt avslutat kor och rektangulärt långhus under sadeltak. Tornet i väster har kvadratisk plan och avsmalnande spira i tre våningar som avslutas med lanternin, även den med kvadratisk plan. Tornet har en utpräglad klassiserande utformning med påkostad utsmyckning. Den lilla sakristian är vinkelbyggd mot långhusets norra sida, i höjd med koret, och har en ingång ansluten till en hög stentrappa mot norr. Under koret finns en källare, med ingång i öster. Kyrkans entré är förlagd till tornets västra sida. Entrén har stentrappa av röd granit, som kompletterats på senare tid med handikappramp och räcke.

Kyrkobyggnaden är uppförd helt av timmer i stolpkonstruktion? på stengrund av röd granit, och med spåntad panelbeklädning såväl in- som utvändigt. Långhus och sakristia har sadeltak täckta med svartmålad plåt lagd i band utan falsning. Långhuset har plåtbeklädd skorsten (fr. pannrummet under koret) i norra takfallet, i höjd med sakristian.

Kyrkan präglas av en stark och renodlad postklassicism som var trendgivande under 1920-talet. Till viss del påminner nuvarande kyrka om dess föregångare, som uppfördes 1914 och

brann 1925. Tornet har dock fått en mer påkostad karaktär och koret är integrerat med långhuset.

Exteriör

Långhuset har strävpelare, utformade som pilastrar, vilka inramar fönsteröppningarna. Fönstren är smala och höga med breda poster och kvadratisk indelning, glasrutorna har blyspröjsning. På södra sidan, i höjd med koret, ersätts långhusets fönstertyp med ett runt fönster, lik tornets modell. I korets gavel finns ett korsformat fönster som motsvarar tornets korsfönster. I höjd med långhusets fönsteröverstycken har pilastrarna utskjutande listprofiler. De bär en panelfodrad utskjutande takfot.



Tornet är uppbyggt av fyra byggnadskroppar, där de översta är indragna och avsmalnande i förhållande till undervåningen. Tornets nedersta del utgörs av vapenhus och tornkammare. Denna del avslutas i övre kant med kraftigt tandsnitt i takfoten under ett smalt räcke av smide. Långhusets fönsteraxlar har en förlängning i tornets vapenhus. Tornkammaren har runda fönster i tre väderstreck samt korsfönster på västra sidan, över portalen. Ingången i väster har en framträdande portalomfattning med kraftigt profilerat överstycke som bärs av konsoler samt ytterligare utsmyckning och avvikande färgsättning i grått. Omfattningen har en sockel av röd granit. Kyrkporten har blåmålad pardörr med utskjutande speglar.

Tornet har en påkostad avslutning i övre delen. Det har öppen klockkammare med sneda hörn utformade som pilastrar, höga ljudöppningar med smidda räcken och kraftigt profilerade omfattningar. Hörnpilastrarna kröns i överdel med socklar som bär förgyllda stjärnor. Över klockkammaren står ett plåtklätt, svartmålat urtorn med ungefär samma utformning som klockkammaren, dock med mindre kropp. De svarta urtavlor har förgyllda visare och siffror samt förgyllda girlander i underdel. Urtornet kröns i sin tur av en plåtbeklädd lanternin med blinda nischer och utsmyckning i relief och vars tak bär en glob med förgyllda himlasymboler (sol, stjärnor, måne). Slutligen kröns tornet av ett kulkors som bär en förgylld sol.

Den vinkelbyggda sakristian har samma karaktär som långhuset. Sakristian har ett mindre tvåluftsfönster i väst och ett mindre kvadratisk fönster väster om ytterdörren.

Kyrkans fasader och fönster är vitmålade. Endast de blå dörrarna och den gråtonade portalen avviker i färgsättningen.

Interiörer

Interiören gjordes enkel och rätlinjig, stilren och med sparsam utsmyckning. Kyrkorummet domineras av ljus färgsättning och det luftiga intrycket förstärks av de stora fönstersystemen. Långhusets väggar har pilastrar som motsvarar strävpelarna utvändigt. Fönstren är infällda mellan pilastrarna.

Det inre taket har brädfodrat tunnvalv med horisontal avslutning mot långsidorna. Panelen är laserad i grågrönt. Valvet genomkorsas av takstolarnas bindbjälkar, vilka är marmorerade och utsmyckade. Korets bjälke ansluter till en kraftigt profilerad taklist med tandsnitt som löper kring korets väggar och kröner korytan.

Koret har indragna sidor i förhållande till långhuset. Det har nisch i söder mot det runda fönstret, vilket utgör dopkoret, och nisch i norr mot sakristians dörr. Den södra nischen har skåpdörrar i kortsidorna. I mittgångens axel har koret en svagt indragen och brunmålad nisch med rundbåge. I nischen hänger ett triumfkrucifix. Koret har träpodium som är förhöjt med tre steg i förhållande till kyrkorummet. Långhuset har brunmålat brädgolv.

Vapenhuset har stengolv, gråmålad inredning och tak. Väggarna har pilastrar och listinramade speglar. Taket har listindelade släta skivor. Från vapenhuset leder en dörrförsedd trappa till tornkammaren och läktaren. Vapenhuset skiljs från kyrkorummet genom pardörrar med samma utförande som kyrkans port.

Tornkammaren har en påkostad och säregen inredning. Textilskåp, trapphusvägg och torndörr har bl.a. rusticeringar i fält samt lister och korsrader i metall. På västra väggen hänger även en träsnidad stiliserad sol.

Hela kyrkans inredning är homogen och samtida med kyrkan. Den är i stort helt bevarad och oförändrad, även i detaljerna.



Inredning och inventarier

Det smala altaret är flankerat av de två snidade obeliskerna uppsatta på altarringen. De är krönta av gyllene morgonstjärnor och stod ursprungligen på de främre bänkraderna. Altaret bär fyra stora mässingsljusstakar och ett litet glaskors, genomlyst av en levande ljuslåga. I en svag absidliknande infällning i korväggen och över altaret, hänger det stora triumfkrucifixet. Båda krucifixen är skapade 1933, av konstnären Carl Fagerberg.

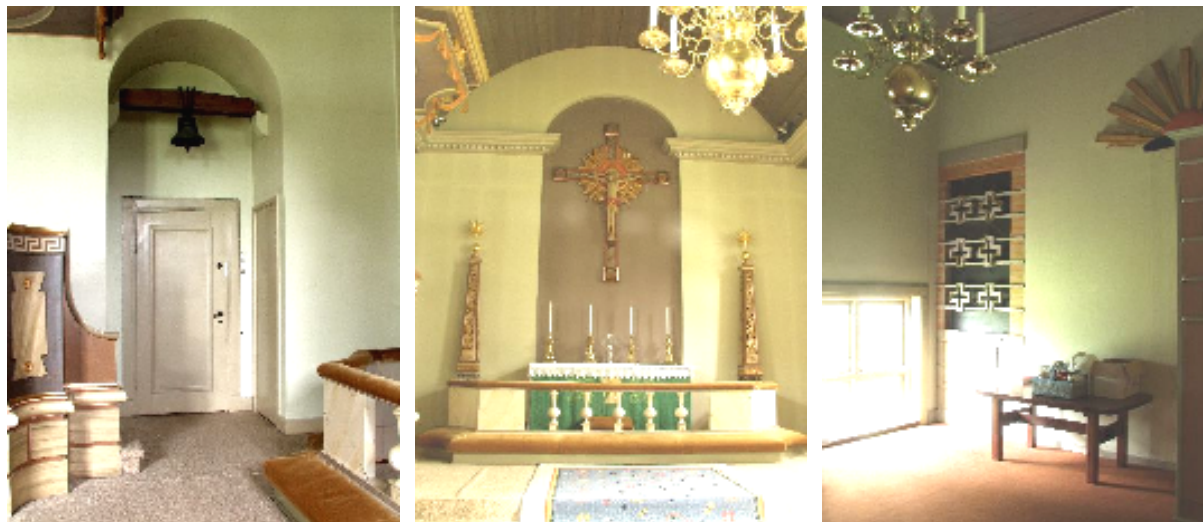
Altarringen har tyggklätt knäfall och räcke. Mittpartiet har öppet räcke med balusterdockor medan hörn- och sidestycken har släta och marmorerade speglar.

I korets sidoabsid står en dopfont med stenfat på en marmorerad piedestal med klassiserande ornamentik.

Predikstolens korg bär i mittspegelarna liturgiska symboler, korsade facklor och lagerkrans, samt fris under kanträcket. Korgen har imitation av kvaderstenar i sockeln. Högt över predikstolen hänger ett platt ljudtak med snidade girlanduppsättningar i underkanten.

Kyrkan har två bänkkvarter, med slutna bänkar, som ger plats åt 250 personer. Kvarteren är sammanfogade med långsidorna. Bänkbarrären har rak avslutning med profilerat räcke. Bänkarna är brunmålade utvändigt och gråmålade invändigt. De har dörrar med marmorerade speglar. På främsta bänkraden, på båda sidor om mittgången, stod två obelisker som bar upp varsin gyllene stjärna. De är numera flyttade till korväggen och uppställda på altarringen. Koret har en gråmålad väggbank mot södra sidan.

Läktaren i väster har framskjutet mittparti och en läktarbarriär med marmorerade speglar i renässansstil. Barriären har profilerade lister i över- och underkant samt ett lågt smitt räcke i överdel med meanderornamentik. Läktaren bärs av två pelare med ornamentik i relief. Bakom orgeln finns en välvd öppning mot tornkammaren som nås från vapenhuset. Orgeln står indragen i höjd med läktarens mitt. Den ursprungliga orgeln från 1933 ersattes 1971 med en Hammarberg-orgel med två manualer och pedal. Sammanlagt har den 13 stämmor.



Tre malmkronor hänger över mittgången och en över läktaren. De är sannolikt samtida med kyrkan. Ytterligare en liknande krona hänger i tornkammaren. Långväggarna har vägglampetter som är placerade mellan fönstren: De bär Dalarnas landskapsvapen, de korslagda dalpilarna, krönta av hertigkronan.

I kyrkans klockkammare, i tornet, hänger tre klockor. "Storklockan" och "Lillklockan" tillkom i samband med kyrkans invigning 1933, men de är gjutna tidigare som beredskapsuppdrag och inköpta från lager. Den tredje klockan tjänar som slagverk till tornuret. Denna klocka som räddades från branden 1925 flyttades därefter till en stapel vid Gammelkyrkan. Klockan är en stållocka som är tillverkad i Bochum, år 1875.

Övriga upplysningar

Över sakristians dörr, i koret, hänger en klocka. Den härstammar från Storbo, vid norska gränsen, där den hängde i en klockstapel vid kyrkogården.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Nuvarande kyrkoplats vid Idresjön är en uråldrig kultplats som brukades lång innan första kyrkobyggnaden tillkom. Enligt vissa källor uppfördes ett första träkapell på platsen redan under 1400-talet. Denna första kyrka eller sannolikt en efterföljare till denna ersattes av en ny byggnad 1842. Denna kyrka ansågs dock vara uttjänad redan några decennier senare. År 1914 invigdes därför en ny kyrka på bergslutningen ovanför byn, gamla kyrkan övergavs. Den nya kyrkan eldhärjades dock redan 1925 och gamla kyrkan återtog tillfälligt i bruk. Nuvarande kyrka, troligen den fjärde i ordningen, invigdes 1933. Den uppfördes delvis på samma grund som Gammelkyrkan från 1842, vilken revs då nuvarande kyrkobyggnad uppfördes.

Nuvarande kyrka efterliknar till viss del 1914-års kyrka, som dock stod på annan plats. Den är dock större och har ett mer påkostat torn. Karaktäristiskt för kyrkan är att tornet fått en dominerande utformning, såväl beträffande storlek, utsmyckning och detaljrikedom. Till sin utformning är kyrkan tidstypisk och till stor del ett exempel på postklassicismen som dominerade några år tidigare på 1920-talet. Byggnaden är även ett enklare exempel på den framstående och inflytelserika arkitekten K. Nordenskjölds kyrkoarkitektur.

Huvudsakligen är Idre kyrka oförändrad sedan uppförandet, såväl utvändigt som invändigt. Hela inredningen är homogen och samtida med kyrkan. Den saknar även inslag av äldre inventarier, då dessa försvann i samband med nybyggnationer och bränder. Idre kyrka utgör därför ett sällsynt undantag bland landets kyrkor, vilka drabbats av återkommande förnyelser.

Kyrkomiljön med anslutning till sjön har gamla anor, som gammal kultplats, anhalt för pilgrimer och andra farare som brukade farleden längs älvdalen. Den öppna platsen vid vattnet har under lång tid och i olika omgångar brukats som kykotomt och begravningsplats.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Kyrkobyggnaden är ett sällsynt, representativt och renodlat exempel på postklassicismens träarkitektur och ett verk av den framstående arkitekten K. Nordenskjöld. Kyrkan är ett i stort sett oförändrat exempel på en betydande kyrkoarkitekts verk och sin tids byggnadskonst**
- **De orörda exteriörerna i sin helhet och alla ursprungliga arkitektoniska detaljer**
- **Den ursprungliga inredningen och originalfärgsättningen**

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Leonardsson, H. 1934. *Idre kyrka*. Julbok för Västerås stift. 1934/167

Ny kyrka i Idre. Julbok för Västerås stift. 1915/55

Prästgårdsinventering, Västerås stift. 1976 och 1993

Särna-Idre 300 år: En hembygdsbok. 1945

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2004-08-18

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

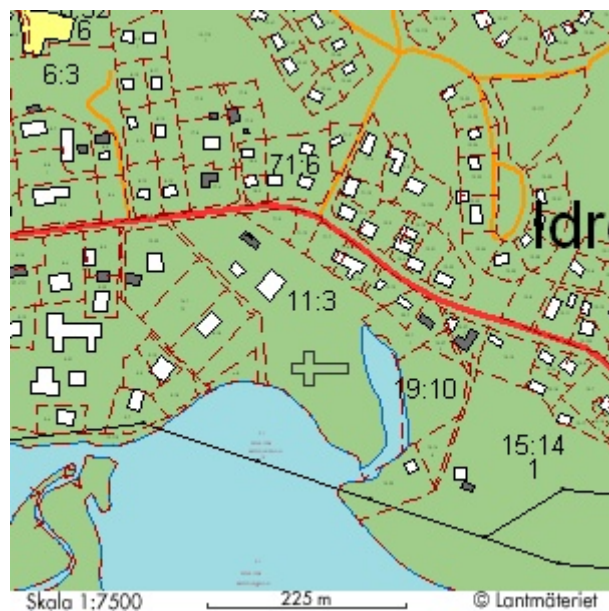
Färdigställd: 2005-02-17

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1400-talet? el. tidig 1500-tal	Uppförande	Första träkapell i Idre utgör även den första kyrkan i Särna socken.	Ahlberg m.fl, 1996
1624	Befintlig kyrka	Troligen andra kyrkan i ordningen. Uppgifter om en spånklädd kyrka, låg på ungefär samma plats som nuvarande	Julbok, 1915
1780-tal		Kapellet förfallet	Julbok, 1915
1835	Ritning ny kyrka	Ark C. Ståhl. Förslag till ny kyrka antas	Julbok, 1915.
1842	Invigning-Ny kyrka	Ny kyrka ("Gammelkyrkan"). Ersätter föregångaren. Uppförd på samma plats som föregångaren, vid Idresjön. Ritningar fr. 1832. Ark. C. Ståhl, byggm. E. Larsson.	Ahlberg, 1996 Julbok, 1915
1845	Rivning-Försäljning	Kapellet från 1600-talet rivs. Inventarier avyttras på auktion 1845	Ahlberg, 1996
1876	Inventarier	Ny storklocka av gjutstål	Ahlberg, 1996
1914	Ny kyrka Invigning	Uppförd på ny plats, på berget och öster om landsvägen. Efter förslag fr. 1908 av ark. G. Améen	Ahlberg, 1996 Leonardsson, 1934
1925	Brand	Den nya kyrkan på berget brinner ner till grunden, endast en kyrkklocka kunde räddas?	Ahlberg, 1996 Leonardsson, 1934
1926		"Gammelkyrkan", vid Idresjön återtas i bruk som tillfällig lösning. Provisorisk klockstapel uppförs till den räddade kyrkklockan	Leonardsson, 1934 Ahlberg, 1996
1932?	Rivning	Den övergivna "Gammelkyrkan" rivs för att lämna plats åt nuvarande kyrka	Leonardsson, 1934 Ahlberg, 1996
1933	Uppförande	Ark. Knut. Nordenskjöld. Ny kyrka på gamla kyrkplatsen vid Idresjön. Även ny kyrkogård. Kyrkogårdsmuren uppförd några år senare.	RAÄ-Byggreg. Ahlberg, 1996
1933	Invigning	Kyrkan och något senare kyrkogården	RAÄ-Byggreg. Ahlberg, 1996
1970-tal	Uppvärmning	Installation av el-värme	Dalarnas museum
1993-1995	Kyrkogården	Kyrkogården: Förråds och tekniskbyggnad	RAÄ-Byggreg. Ahlberg, 1996
1998	Teknisk installation	Installation av jordvärme. Installationen ersätter tidigare värme-panna.	Församlingen Dalarnas museum



Situationsplan



Idre kyrka, Idre 11:3